

אבו מוחמד אל-ג'ולאני: פרגמטיזם או תחכום אסטרטגי?

written by משה פוזיילוב | 25.12.2024

בעיני חוקרים, עיתונאים, מנהיגים ואזרחים רבים במערב, אבו מוחמד אל-ג'ולאני, מנהיג תנועת "הייאת תחריר א-שאם" (HTS) נתפס כאישיות פרגמטית. עם זאת, תפיסה זו, המעוצבת בעיקרה דרך העדשות התרבותיות של המערב, משקפת יותר את ההטיות והפרשנויות המערביות מאשר את המציאות המורכבת של המזרח התיכון. כדי להבין זאת לעומק, יש לבחון את השפעת התרבות המערבית על אופן ההבנה והניתוח של מנהיגים במזרח התיכון, וכן להתמקד בתפקיד המרכזי שממלא אל-ג'ולאני עצמו במשחק הדיפלומטי המורכב שהוא מנהל.

אנשי המערב נוטים לאמץ הטיה תרבותית מערבית כאשר הם מנסים להבין את המזרח התיכון, תופעה הנובעת מהבדלים תרבותיים מהותיים בין האזורים. התרבות המערבית עוצבה לאורך למעלה ממאה שנים של מלחמות הרסניות באירופה, שהביאו לשינויים מרחיקי לכת בסדרי העולם. מלחמות אלו, ובעיקר שתי מלחמות העולם, גבו עשרות מיליוני קורבנות וזרעו סבל אדיר, מה שהוביל לאימוץ ערכים של שלום, שגשוג ושיתוף פעולה בין עמים. כתוצאה מכך, התרבות המערבית התעצבה סביב שאיפות ליציבות כלכלית, שמירה על זכויות אדם וקידום הרמוניה בינלאומית.

לעומת זאת, במזרח התיכון התפתחה במשך אלפי שנים תרבות שבטית מדברית, שהתאפיינה במאבקים על טריטוריה ובמלחמות דת, אשר ממשיכות לעצב את האזור גם כיום. בעוד שבמערב מלחמות הדת הפכו לנחלת העבר לפני מאות שנים, במזרח התיכון המאבקים בין סונים לשיעים ובין קבוצות אתניות שונות נותרו גורם מרכזי בסכסוכים האזוריים. בשלושת העשורים האחרונים, ההגמוניה השיעית, בראשות איראן, ביססה את מעמדה באזור באמצעות קואליציות, איומים והשפעה אסטרטגית. עם זאת, נראה כי הקואליציה הסונית, בהנהגת טורקיה ובתמיכת תנועת האחים המוסלמים, הולכת ומתחזקת, במיוחד לאור הישגיה מול איראן ובעלות בריתה, ובפרט לאחר הדחתו של אסד וכיבוש סוריה.

האופן שבו המערב תופס את אבו מוחמד אל-ג'ולאני לוקה בעיוות מחשבתי משמעותי. מהו עיוות זה? הפער בין הערכים המערביים למציאות המזרח-תיכונית הוא עמוק ומשמעותי. עבור מנהיגים, עיתונאים וחוקרים מערביים, קשה לדמיין שמנהיג ג'יהאדיסטי כמו אל-ג'ולאני מצליח לא רק לשמור על שליטתו בסוריה, אלא גם ליצור לעצמו דימוי של פרגמטיות בעיני העולם. כיצד מתמודד המערב עם הפער הזה? באמצעות תהליך של עיוות תפיסתי, המוכר כדיסוננס קוגניטיבי [1] מנגנון שבו המציאות מותאמת להשקפות קדומות ולערכים תרבותיים המערביים.

המנגנון פועל באופן הבא: כדי לגשר על הפער בין ציפיותיהם למציאות, גורמים מערביים

מפרשים את התנהלותו של אבו מוחמד אל-ג'ולאני כסימן לשינוי. הם רואים בבחירתו ללבוש בגדים מערביים, להימנע מאלימות מוגזמת כלפי אוכלוסיות מקומיות ולנקוט שפה דיפלומטית כהוכחות לפרגמטיזם. אך בפועל, פעולותיו אינן משקפות ערכים מערביים, אלא אסטרטגיה מוסלמית מובהקת המכונה "תקיה".

מהי "תקיה"?

"תקיה" היא מושג דתי שמטרתו להגן על המאמינים מפני רדיפה או סכנה. הקוראן מתיר למוסלמים להסתיר את אמונתם בפני "כופרים" במקרה של סכנה, ואף להצהיר על כפירה כלפי חוץ, כל עוד אמונתם נשמרת בלבם (סורה 28, פסוק 3). הנביא מוחמד עצמו עשה שימוש בתקיה, ואחד המקרים המפורסמים הוא הסכם חודייביה עם שבט קורייש. הסכם זה, שנתפס כהפסקת אש, שימש את מוחמד לחיזוק כוחו ולכיבוש מכה בהמשך.

תחכום אסטרטגי ומקבילות היסטוריות

אסטרטגיית התקיה של אל-ג'ולאני מזכירה את התחכום של יאסר ערפאת, שבנאום ביוהנסבורג בשנת 1994 השווה את הסכמי אוסלו להסכם חודייביה, רומז בכך שמטרת ההסכם היא זמנית בלבד. בפועל, ערפאת הוכיח שדבריו שיקפו את כוונותיו, כפי שניתן ללמוד מהאינתיפאדה השנייה ומספינת הנשק "KARIN A" שנחקרה בשנת 2002 וחיברה אותו ישירות לפעילות חתרנית.

אל-ג'ולאני אינו פועל לבדו. הוא נהנה מהכוונה אסטרטגית מצד מנהיג טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן. טורקיה, מרכז תנועת האחים המוסלמים, מתמחה בהטעיית המערב, ותחת חניכתו של ארדואן, למד אל-ג'ולאני לאמץ חזות פרגמטית המקדמת את מטרותיו האידיאולוגיות.

אחת הטקטיקות המרכזיות של אל-ג'ולאני היא שימוש במושג האסלאמי "הודנא" § הפסקת לחימה זמנית. המסורת המוסלמית מתירה הודנא כאשר המוסלמים בעמדת חולשה, מתוך כוונה להתחזק ולחדש את הלחימה בעתיד. כשאל-ג'ולאני מתבקש להתייחס לעתיד היחסים עם ישראל או לאפשרות של מלחמות נוספות, הוא אינו שולל לחימה, אלא מציין את "חולשת המאמינים" ואת "טובת האומה". בכך, הוא מסתיר כוונות מלחמתיות מאחורי הפוגה זמנית המבוססת על עקרונות דתיים.

קיימים שני נרטיבים ברורים: האשליה המערבית והאמת הפשוטה. חוקרי מדע המדינה, פוליטיקאים ועיתונאים במערב, מתוך חוסר הבנה של ההקשר התרבותי והדתי, מפרשים את דבריו ופעולותיו של אבו מוחמד אל-ג'ולאני כסימן לקדמה או רפורמה אסלאמית. אך האמת הפשוטה היא שאל-ג'ולאני נותר ג'יהאדיסט אידיאולוגי שמטרותיו ארוכות הטווח אינן כוללות שלום או שגשוג במונחים מערביים. השוואה תרבותית מבהירה זאת היטב: מוסלמי פונדמנטליסט שמקבל שלום עם ישראל שקול ליהודי חרדי שמוכן לאכול בשר חזיר.

לאחר יותר מ-30 שנה של מפגש ישיר עם מחבלים ומרגלים ערבים בחדרי חקירות, המסקנה שלי

ברורה: כדי להבין את המזרח התיכון ומנהיגיו, על המערב לזנוח את הנחותיו המבוססות על ערכיו ולהתבונן במציאות בעיניים ריאליות ☒ מנקודת מבטו של תושב האזור. אל-ג'ולאני אינו פרגמטי במובן המערבי; הוא אסטרטג מתוחכם המנצל דיפלומטיה, היסטוריה דתית והנחות מערביות שגויות כדי לקדם את מטרותיו. רק הבנה מעמיקה של ההקשרים התרבותיים והדתיים תאפשר למערב לגבש מדיניות ריאלית ומדויקת כלפי מנהיגים כמו אל-ג'ולאני ומפעילו, רג'פ טאיפ ארדואן.

התפרסם בישראל היום, בתאריך 22.12.2024.

****הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.****